

Keiser Aleksander ja Soome suurvürstiriigi asutamine 1812. aastal

Ilkka Tapio Seppinen

Keiser Aleksander I motiivide kohta Soome suurvürstiriigi rajamisel aastatel 1808–1812 on Soomes esitatud palju tõlgendusi. Kahtlemata oli suurvürstiriigi rajamine üks Soome ajaloo otsustavamaid pöördepunkte ja väärrib tähelepanu juba seetõttu, et see on Soome rahvuse ja tema oma-riikluse, 1917. aastal iseseisvunud Soome sünnihetk. Aleksandri otsusega rajada Soome suurvürstiriik on seotud sügavaid tundeid, mida on võimendanud kardetud alternatiiv – soomlaste uppumine Venemaa rahvaste merre ja identiteedikaaos.

Aga miks otsustas Aleksander valiku kasuks, mis tundus juba sel ajal hämmastavalt kasulik Soome rahvastiku poliitiliselt aktiivsele osale – aadlile, talupoegadele,¹ vaimulikele ja kodanlastele? Lihtrahvale, kes moodustas 90% rahvastikust, ei omistatud mingisugust poliitilist tähendust, kui välja arvata üks kord käsiteldavate protsesside käigus. Peale selle ei kannata kriitikat alusetu müüt, justkui Napoleon ja Aleksander I oleksid Tilsiti Euroopa omavahel ära jaganud. Tuleb rõhutada, et Tilsiti kokkuleppes ei ole Soome kohta midagi öeldud ega saanudki olla. Poliitiliselt ei olnud Soomet olemas. See, mida tolleaegses argikeeles nimetati Soomeks, oli riiklikust vaatepunktist üksnes mõned Rootsi läänid.

Tilsiti kokkuleppe eesmärk oli jagada ära kogu Rootsi ja muuta Põhja-Euroopas jõudude tasakaalu. See aga ei õnnestunud, sest koostöö Aleksandriga muutis Napoleoni plaane ja ta ei tunginud 1808. aasta veebruaris-märtsis üle Sundi väina Rootsi. Siis aga saabus 1808. aasta suvel Läänemerele tugev Briti laevastik ning Venemaal ei olnud enam võimalik oma üksusi meritsi varustada, ehkki lahinguväljadel oli Vene armee võidukas. Aleksandrit ähvardas järjekordne kaotus, mis oleks võinud

---

¹ Autor peab silmas Rootsi riigipäeval esindatud talupojaseisuse osa, vt allpool. (Tõlkija märkus.)

saada pärast Napoleoni-vastastes sõdades kantud kaotusi saatuslikuks. Nüüd aga leidus abinõu, mis lubas kaotuse võiduks pöörata.

Aleksander I seisukoha kujunemist Soome küsimuses tuleb uurida alates sõdade sõja² algusest.

Isatapp kui Aleksandri hinge võti

Aleksander I tõusis troonile 12. märtsil 1801 pärast tema isa Paul I tapmist. Tuleb meenutada, et Venemaal puudus troonijärgluse seadus – troonile pääses inimene, kes oli selleks võimeline, näiteks Aleksandri vanaema Katariina II. Vanema poja valitsejaks saamine oli Euroopas üldine dünastiline traditsioon, mida võimaluse korral järgiti Venemaalgi. Nii oli see olnud Aleksandri isa Pauliga, ehkki viimase ema, keisrinna Katariina, oli juba otsustanud ta kõrvale tõrjuda ning määrata keisriks pojapoja Aleksandri. Katariina aga suri enne, kui jõudis oma mõtte teoks teha. Sellegipoolest tuleb mõista, et ka Aleksandril tuli oma õigus troonile iga päev uuesti välja teenida.³

Keiser Pauli on peetud hulluks, kuid see on 19. sajandi alguse propaganda. Pigem oli asi selles, et ta oli meisterlik humorist, aga keisrid ei tohi olla narrid. Paul uskus liiga palju oma isevalitsusse, olles teisalt kannatamatu reformaator, kes mõistis impeeriumi olukorda üsna hästi. Valitsemiskorraldus, õigussüsteem, majandus, sõjavägi ja pärisorjus – kõik vajas reforme, vastasel korral ähvardanuks Venemaad igavesti Lääne suurriikide sabassörkjaks jäämine. Paul teadis seda kõike hästi, ent ei suutnud ette kujutada, kuidas reformid ellu viia.⁴

² Aastatel 1799–1815 peetud sõdade kohta kasutatakse tavaliselt nimetust Napoleoni sõjad, ent see on brittide propagandaväljend, mille eesmärk oli varjata Suurbritannia enda vastutust. Termin *I maailmasõda* on juba hõivatud teise tähendusega. Võib-olla oleks siinkohal sobiv termin *sõdade sõda* (*War of Wars*), mida on kasutanud Briti ajaloolane ja ajastu asjatundja Robert Harvey. Vt Robert Harvey, *The War of Wars. The epic struggle between Britain and French, 1789–1815* (London: Constable, 2006).

³ Alexander Brückner, *Kaiser Pauls I. Ende* (Stuttgart: Verlag der I. B. Cotta'schen Buchhandlung, 1897), 1.

⁴ Theodor Schiemann, *Die Ermordung Pauls und die Thronbesteigung Nikolaus I* (Berlin: Verlag von Georg Reimer, 1920), 31.

Sealjuures sattus ta tõsisesse konflikti oma aadliga, kelle õigusi ja võimu oli keisrinna Katariina, Pauli ema, oma võimu tugevdamiseks tunduvalt laiendanud. Ka tema oli seisnud sama probleemi ees ja tal oli valida kas kloostrisse saatmise või oma mõrvatud abikaasa asemel trooniletõusmise vahel. Ta valis trooni ning võlgnes selle positsiooni oma toetajatele, st aadlile ja ohvitserkonnale. Aadel trotsis oma võimutäiuses keisrit ja keiser oli aadli vastu võimetu. Paul I ettearvamatus oligi tema „hullus”.

Küsimus oli Venemaa poliitilistes valikutes. Ka siin oli üks Venemaa lugematutest Gordioni sõlmedest, mida Katariina oli võrreldes varasemaga pingumale tõmmanud. Paul ei olnud isegi oma ajastu mõõtkavas uuenusmeelne. Ta keelas sõnade *ühiskond* ja *kodanik* kasutamise.⁵ Ühelt poolt panid kogemused emaga ta kahtlema tema reformides, kuid teisalt nägi ta, et Venemaa vajab suuri muutusi, Lääne-Euroopa vaimus ajakohastamist. Rohkem kui enamasti on tähele pandud, mõjutas Pauli oma võiduka sõjakäiguga juba Šveitsi jõudnud generalissimus Aleksandr Suvorovi ettepanek marssida edasi Pariisi peale, kuid see ei sobinud teistele suurriikidele.

Milliste vahenditega oleks ümberkorraldusi tehtud ja eriti küsimus, kuidas oleks reformid ellu viidud, on üsna ebaselge.⁶ Siiski oli Paul aadlile ohtlik. Eriti ohtlikuks muutus ta pärast 1800. aastat, kui hakkas lähenema Napoleonile, kes oli tollal alles esimene konsul.⁷

Aasta 1800. Venemaa orienteerub Prantsusmaale

Miks Paul pidas Suurbritanniat Venemaale kahjulikuks? Britid takistasid nõrkade neutraalsete riikide merekaubandust, kaaperdades nende laevad ja laadungid. Brittide karmi poliitika all kannatasid kõvasti ka Rootsi,

---

⁵ James P. Duffy, Vincent L. Ricci, *Czars: Russia's Rulers for Over One Thousand Years* (New York: Barnes & Noble Books, 2002), 256.

⁶ Kazimierz Waliszewski, *Le fils de la grande Catherine Paul Ier empereur de Russie, sa vie son règne et sa mort 1754–1801* (Paris: Librairie Plon, 1912), 213–214.

⁷ Siin jääb praegu käsitlemata kogu problemaatika, mis on seotud Pauli kutsumisega Malta ordu (Johanniitide ordu) suurmeistriks, ehkki see seletab Pauli alanud lähenemist Napoleonile. Osa sellest diplomaatilisest intriigist oli Austria vastuseis plaanile, et Suvorov vallutaks ka Pariisi, kui oli juba niikuinii Alpides. Vt Duffy, Ricci, *Czars*, 256 jj.

Taani ja Preisimaa. Pauli suhteid Austriaga halvendasid vastuolud Balkani küsimustes. Sellele alusele ja vastukaaluna Suurbritannia jultunud poliitikale tahtiski Paul rajada Põhjaliiga.⁸ Samal ajal, kui Pauli lähenes Napoleonile, saavutas viimane suure võidu Marengo lahingus, mis kasvatas kogu Euroopas Napoleoni mõjukust ja lugupidamist tema vastu.⁹

Paul saatis 1800. aastal Pariisi kindral Georg Magnus Sprengtporten, kes pidi pidama läbirääkimisi sõjavangi langenud vene sõjaväelaste kodumaale tagasipöördumise üle ning ühtlasi uurima Prantsusmaa ja Venemaa poliitilise lähenemise võimalusi. Sprengtporten oli Soomes sündinud Rootsi ohvitser, kes oli võtnud 1790. aastal osa Anjala mässust ja põgenenud mässu mahasurumise järel Venemaale. Venemaal oli ta kiiresti karjääri teinud.¹⁰ Samal ajal saatis aga Paul suursaadikuks Prantsusmaale revolutsiooni leppimatu vaenlase krahv Stepan Kolõtšovi, kes reisis Peterburist Pariisi majesteetliku aeglusega, saadetuna härjarakenditega liikuvast suurest kaaskonnast.¹¹ Vaevalt oleks olnud *ancien régime*'i suurejoonelisust võimalik veel rohkem rõhutada.

Napoleoni ja Pauli vaheline diplomaatiline tegevus oli aktiveerumas ning Napoleon arvatavasti mõistis Läänemere piirkonna strateegilist tähtsust käimasolevas suures sõjas. Läänemere regioon oli ainus piirkond, kust Suurbritannia sai laevastiku ülalpidamiseks ja uute aluste ehitamiseks hädavajalikku puitu, mastipuid, villa ja tõrva, aga ka rukist Briti saarte elanike toitmiseks. Samuti vajas sihtkohta Briti tööstustoodangu eksport. Ilma selleta oleks hakanud suurenema tööpuudus ning see oleks võinud kõigutada ühiskondlikku stabiilsust, millest leidis juba esimesi märke.¹²

⁸ Carl Wilhelm Bergman, *Minnen ur Sveriges nyare Historia* (Stockholm: Fjärde delen, 1854), 57, 108. Põhjaliiga (pr k *Ligue du Nord*, vene k *Северная морская лига*) – keiser Paul I plaan moodustada liit Rootsi, Taani ja Preisimaaga, et vastu seista Suurbritannia mereblokaadile. (Tõlkija märkus.)

⁹ Paul Bailleu, *Preussen und Frankreich von 1795 bis 1807. Erster Teil 1795–1800* (Leipzig: Verlag von G. Hirzel, 1881), LV–LVII.

¹⁰ Charles-Maurice de Talleyrand Périgord, *Mémoires du Prince de Talleyrand*, Publ. par le Duc de Broglie (Paris: Calmann Lévy, 1891), 278.

¹¹ Waliszewski, *Le fils de la grande Catherine Paul F*, 503.

¹² A. N. Ryan, „The causes of the British Attack upon Copenhagen in 1807,” *The English Historical Review* Vol. LXVIII (CCLXVI) (1953): 37–55; John Bohstedt, *Riots and Community Politics in England and Wales 1790–1810* (Cambridge: Harvard University Press, 1983), 202–219.

Briti valitsust ärritas diplomaatiline tegevus Venemaa ja Prantsusmaa vahel kõvasti, sest britid pidasid seda enda vastu suunatuks. Suurbritannia hindas seda arengusuunda isegi sedavõrd ohtlikuks, et ründas strateegilisi sõlmpunkte: 1801. aastal pommitati Kopenhaagenit ja võeti Taani väinad oma kontrolli alla. Olnuks kummaline, kui samaaegne Vene aadli kannatusekarika täitumine Pauli hullusest ja tema mõrvamine oleks olnud ainult puhas juhus, nagu on üritatud väita, ja mitte osa brittide ofensiivist.

Pauli-vastased vandenõud

Esimese Pauli-vastase vandenõu algatasid Briti suursaadik Charles Withworth ja krahv Nikita Panin juba 1799. aastal. Pauli mõrva aegne Briti suursaadik on oma osalemist vandenõus ka ise peaaegu möönnud.¹³ Igal juhul oli Suurbritannial mõrvaks nii motiiv kui ka võimalus. Kuid kuidas suhtus asjasse Aleksander? Ilma tema kaasabita ei oleks ei mõrv ega võimuhaaramine võimalik olnud. Ta lubas, vaevalt et käskis. Juba lapsest saadik oli ta näinud vanaema viha oma isa vastu ja see ei saanud jätta mõjutamata Aleksandri vaimset arengut. Vanaema ei hoidunud kindlasti ka ohkamast: kui vaid jumalik Aleksander oleks tsarevitš ja mitte too hirmus Paul! Aleksander oli vandenõu osaline ega saanud sinna midagi parata. See vaevas Aleksandrit kuni tema surmani, sest ta teadis, kui ebakindel on tegelikult Vene keisri positsioon; ja küllap vaevas teda pisut ka südametunnistus.

Aleksander asus troonile väga ebasoodsas olukorras. Ta oli noor – vanaema oli võtnud nii Aleksandri kui ka tema noorema venna Konstantini juba alates titevoodist oma hoole alla. Isal ei lubatud vahel isegi oma poega näha. Vanaema leitud koduõpetaja, šveitslastest filosoof ja õigusteadlane Frédéric-César de La Harpe täitis poisi vaimu valgustusfilosoofiaga. Siiski oli Vene õukond kooli ja ülikoolina õppeasutus, mille õppeprogramm tugines Venemaa tegelikkusele.¹⁴

¹³ Schiemann, *Die Ermordung*, 3–31; Brückner, *Kaiser*, 14, 113.

¹⁴ Waliszewski, *Le fils de la grande Catherine Paul Ier*, 200–220.

Esimese asjana pärast trooniletõusmist deklareeris Aleksander sõp-rust Suurbritanniaga. Kohe lõppes mõrvatud Paul I ajal alanud lähemine Napoleon Bonaparte'ile. Paul I algatusel sündinud Põhjaliigat, sisuliselt neutraliteediliitu, nähti Inglismaal kui Briti-vastast koalitsiooni, millega Venemaa, Preisimaa, Taani ja Rootsi ohustasid Prantsusmaa toetusel Suurbritannia elutähtsaid huve. Inglaased otsustasid ohu juba eos lüüa ja pommitasid 1801. aastal Kopenhaagenit. See ja Paul I mõrvamine lõpetasidki alles algusjärgus oleva liidu, mis ei suutnud saavutada vähimatki tähtsust, samuti ei suutnud Napoleon enam võita mõjuvõimu Läänemere piirkonnas.¹⁵

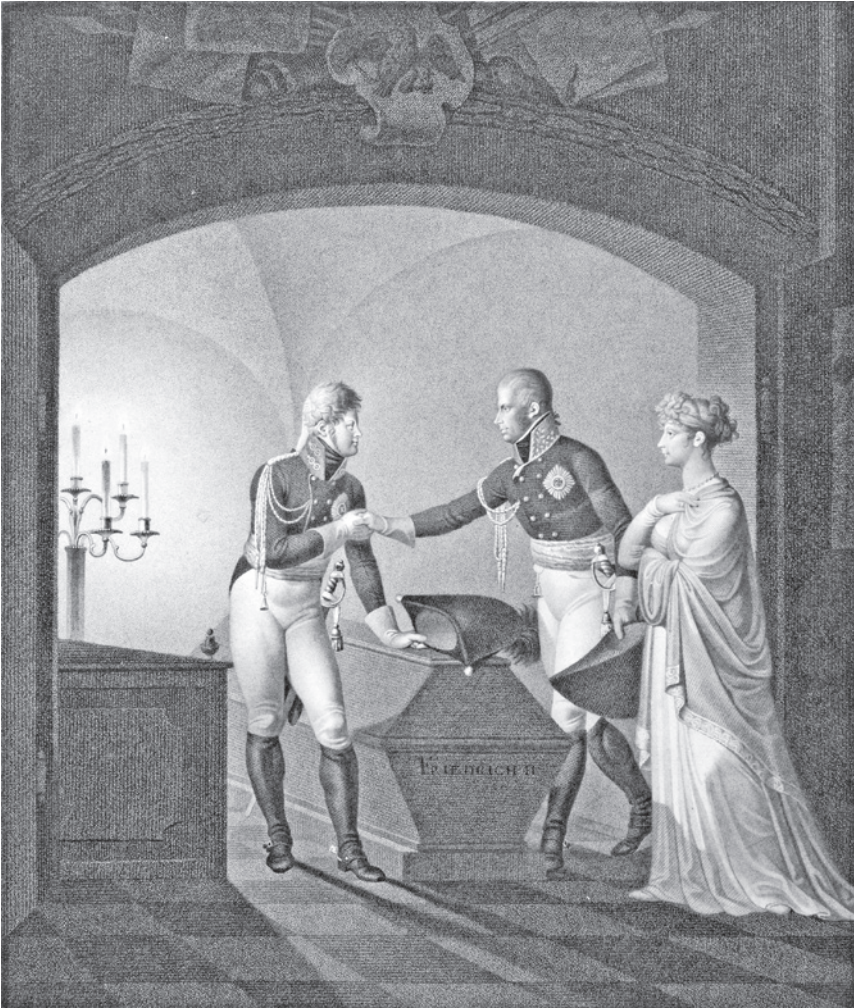
Rootsi poliitilist eliiti – aadlit, ohvitserkonda ja riigiametnikke – ise-loomustas suur prantsusemeelsus. Samasugust suhtumist oli ka Taanis, kuid sealse kuningakoja positsioon oli tugevam ning aadelkonna ena-mik oli kindlalt revolutsioonivastasel seisukohal. Taani läks hiljem, just Kopenhaageni pommitamise pärast, küll Napoleoni poolele üle ja 1807. aastal pommitasid britid Kopenhaagenit uuesti. Suurbritannia sel ajal neutraliteedist lugu ei pidanud, vaid kasutas jõudu, kui see oli võimalik.

Preisimaa aga oli Põhjaliiga seisukohalt nõrgim lüli. Preisimaa poliitika põhitähelepanu oli keskendatud Saksa-Rooma keisririigi sise-vastuolule ja neis peituvatele võimalustele tugevdada oma positsiooni keisririigis. Siiski olid Preisimaal merekaubandusega seoses samasugused probleemid kui teistel Läänemere maadel. Brittide karm kaubalaevade kaaperdamise poliitika kurnas Preisi põllumajandust ja tööstust ning selle mõju ulatus siseveeteede suure tähtsuse tõttu ka kaugemale sisemaale.

Veel tuli muretseda suhete pärast Venemaaga – eelkõige Poola küsi-muse tõttu ei soovinud Preisimaa siin mingeid probleeme. Preisimaa, Venemaa ja Austria olid 18. sajandi viimasel veerandil Poola omavahel ära jaganud. Tulemus oli Preisimaale kasulik ja see omakorda suurendas suhete tähtsust Venemaaga. Poola jagamine peegeldus Preisimaa ja Austria osalemise tõttu ka Saksa-Rooma keisririigi poliitikas, sest suhted Preisi-maa ja Austria vahel olid pingelised. Juba enne, kui Napoleonist sai 1799.

---

¹⁵ *Sketches on the intrinsic Strength, Military and Naval Force of France and Russia: with Remarks on their present Connection, political Influence and future Projects* (London, 1803), 115–116, 122, 163.

Ludwig Wolffi järgi Johann Friedrich Bolt, „Venemaa keiser Aleksander I ja Preisi kuningas Friedrich Wilhelm III vannuvad igavest sõprust Friedrich Surematu sarga juures”. Tartu Ülikooli Raamatukogu
Johann Friedrich Bolt after Ludwig Wolff, “Bei Friedrich’s des Unsterblichen Asche schwören Alexander I. Kaiser von Russland, und Friedrich Wilhelm III. König von Preussen sich unauflösliche Freundschaft”. Library of the University of Tartu

aastal esimene konsul, ajas Prantsuse valitsus aktiivset poliitikat Preisimaa suhtes ning pärast Napoleoni võimuletulekut hoogustus see veelgi Napoleoni plaanide tõttu, mis olid seotud Saksa-Rooma keisririigiga.

Ühelt poolt keisririigi küsimus, teiselt poolt aga merekaubandusega seotud probleemid kiskusid Preisimaad vastassuundades ning Preisimaa liitumise Põhjaliigaga otsustas lõpuks suhete tähtsus Venemaaga. Arvatavasti oleks tugevnenud Põhjaliiga suutnud tulevikus Suurbritannia Läänemerelt välja tõrjuda ja nõuda väliskaubanduses võrdõiguslikkust. Just seda Inglismaa pelgas, kui purustas jõuliselt niisuguse tuleviku-plaani. Napoleoni jaoks oli tegu strateegilise kaotusega, sest Suurbritannia sai nüüd takistusteta puitu ja muud vajalikku oma laevastiku tarbeks, Mandri-Euroopast aga rukist nurisevate elanike toitmiseks.¹⁶

Aleksander I ei kõhelnud, kui valis Napoleoni-vastaste leeri ja Suurbritanniaga liitumise. Inglise kaitse all löi Venemaa kaubandus taas õitsele. Teisalt oli selge, et Aleksander ühineks Napoleoni-vastase koalitsiooniga kohe, kui niisugune tekiks. Kolmas koalitsioon moodustatigi 11. aprillil 1805¹⁷ ning sinna kuulusid Suurbritannia, Rootsi, Austria ja Venemaa. Paraku oli partnerite omavaheline koostöö nõrk ja ühistegevust plaaniti oskamatult. Napoleon võitis austerlasi Ulmi lahingus peaaegu ilma võitluseta. Relvarahu tingimuseks oli, et kui Vene abiväed ei jõua kohale 25. septembriks 1805, annab Austria alla. Aleksander ei jõudnud õigeks ajaks kohale ning Austria armee eesotsas kindral vabahärra Karl Mack von Leiberichiga andis alla. Austria sai prantslastelt lüüa ka 2. detsembril 1805 Itaalia rindel Caldiero lahingus.

Aleksander ei jõudnud kahjuks Ulmi lahingusse, kuid peatselt, Caldiero lahinguga samal päeval, kohtus ta Napoleoniga Austerlitzis. Koalitsiooniväed said siingi Napoleonilt hävitavalt lüüa. Koalitsiooni-armee põhijõu moodustasid Aleksander I juhitud venelased. Aleksander ise oleks peaaegu vangi langenud, sest Napoleon näitas jälle nii taktikakunsti kui ka strateegia suurepäraselt valdamist. Seejärel tegi Austria Napoleoniga rahu ja koalitsioon lagunes.

---

¹⁶ A. N. Ryan, „The Defence of British Trade with the Baltic, 1808–1813,” *The English Historical Review* LXXIV (292) (1959): 443–466.

¹⁷ David Chandler, *Napoleon* (London: Weidenfels and Nicholson, 1973), 97.

Aleksandri vaevatee 1806–1807

Sõda ei olnud sellega veel lõppenud. Preisimaa sõlmis Venemaaga lepingud ja Inglismaa üritas uut koalitsiooni luua. Neljas koalitsioon oli valmis 6. oktoobril 1806. Napoleon ründas viivitamatult Preisimaad ja purustas selle väed Jena-Auerstedti lahingus 14. oktoobril 1806. Napoleon oli saavutanud hiilgava võidu ja marssis Berliini peale, ent Preisi kuningas ei alistunud.

Talvel lahingud soikusid. Aleksander taandus itta, samal ajal kui Napoleoni vägi marssis Varssavisse. Varem oli Napoleon Poola jagamise hukka mõistnud, kuid Poola küsimuse aktuaalsuse kasvades oli ta väljendanud ka Poolat halvustavaid seisukohti, mis arvatavasti peegeldasid tema tegelikke vaateid paremini. Poola oleks siiski võinud olla Napoleonile ja tuleviku mõttes ehk ka Aleksandrile isegi määrava tähtsusega tegur – Napoleon moodustas Preisimaale kuulunud Poola aladel 1807. aasta jaanuaris Varssavi hertsogkonna. Ta oli juba niikuinii sõjas Aleksandriga ja poleks olnud vahet, kui ta oleks liitnud hertsogkonnaga ka Venemaa võimu all olnud Poola alad. Austria oleks Prantsusmaa survele kindlasti järele andnud ja loovutanud lisaks oma Poola territooriumid. Nii oleks Poola täiesti uuesti sündinud. Kuid Napoleon lõi Poolas ainult oma marionettriigi, jäänuk-Poola, ja kaotas sellega kontakti Läänemereäärsete aladega.

Rootsi kuningas Gustav IV Adolf oli jäigalt revolutsiooni ja Napoleoni vastu, kuid ametnik- ja ohvitserkond ning linnakodanlus püsis endiselt väga prantsusemeelne. Briti mereblokaad pitsitas kõvasti Rootsi merendust ja kaubandust. Suurbritannia ei pidanud Rootsi neutraliteedist lugu ja kaaperdas Rootsi kaubalaevu, väites, et need veavad salakaupa. 1799. aastal oli Rootsis näljahäda tõttu suuri rahutusi.¹⁸ Näljamässud lõppesid 1800. aastal, kui kokku tulnud riigipäev tegi otsused, mis olid rahvale meelega järele. Muu hulgas piirati teraviljast viina põletamist, samuti arendati välja kuninglike viljamagasinide süsteem.

---

¹⁸ Per-Adolf Lange, *Anders Håkansson som politiker och ämbetsman 1789–1800* (Uppsala: Almqvist & Wiksells Boktryckeri, 1940), 234.

Briti-vastane meelsus Rootsis oli endiselt tugev siiski ka 19. sajandi esimese kümnendi lõpul ja kuninga troonilt tõukamine oli pelgalt aja küsimus. Napoleon oli juba Varssavis ning selleks, et Rootsi Prantsusmaaga liituks, ei olnud enam palju vaja. Rootsi oleks koostöös Taaniga võinud sulgeda pääsu Läänemerele, vähemalt Westminsteris kardeti seda peaaegu paaniliselt.¹⁹ Kui nii oleks juhtunud, oleks Aleksander sattunud piiramisrõngasse, Inglismaa oleks kaotanud nii puidu, tõrva kui ka rukki tarnijad ja kuningliku laevastiku materiaalne baas oleks kiiresti nõrgenenud. Läänemere veeteed oleksid aga olnud Napoleoni käsutuses.

Tegelikkuses rahuldus Napoleon Poolas nn miinimumprogrammiga, mis jättis ta ilma Põhja-Euroopa strateegilisest mõõtmest. Aleksander tundis end nii tugevana, et asus 1807. aasta veebruaris pealetungile. Seni oli Euroopa-sõjaretk olnud edutu, kuid nüüd näis initsiatiivi haaramine võimalik.

Nii peaaegu läiski. Preussisch-Eylau lahingus 7. ja 8. veebruaril 1807 oli Napoleon lüüasaamisele nii lähedal, nagu ta polnud olnud Egiptuse sõjaretkel lõpust saadik. Siiski oli Aleksandri olukord kogu aeg halvenenud – Preussisch-Eylau lahing ei olnud talle just suur võit. Napoleon oli sundinud ta taganema Venemaa territooriumi lähiste. Kaasaegsed ei kirjuta aga üldse Napoleoni ega Aleksandri olukorra strateegilisest küljest. Tol ajal oli arusaamine strateegiast üldse veel nõrgalt arenenud, mistõttu oli propaganda abil päris kerge veenda Euroopa avalikkust Napoleoni edus ja tema võitude jätkumises.²⁰ Aleksandri olukord näis seega pärast Preussisch-Eylau lahingut olevat palju halvem, kui see oli strateegia raudsete reeglite järgi tegelikult. Aleksandri veebruari alguse pealetung oli hästi ette valmistatud ja taktikalisest seisukohast lähtudes võitles Vene vägede juhataja kindral krahv Levin von Benningsen vähemalt niisama hästi kui Napoleon. Mõlema poole jaoks oli see lahing suur jõupingutus: prantslased kaotasid vähemalt 10 000 meest ja vene-lased 25 000. Mõlemad pooled taandusid pärast lahingut oma talve-korterisse.

---

¹⁹ *Sketches*, 115–116, 122, 126, 132–133.

²⁰ Vt Chandler, *Napoleon*, 101, kus Chandler nendib, et Napoleoni positsioon tundus küll Tilsitis hiilgav, kuid selles hiilguses peitus ka oma nõrkus.

Ehkki Aleksander oli kogu sõjaretke jooksul enamasti koos oma vägedega, oli ta loomulikult hästi informeeritud ka meeoludest õukonnas. Meelsus kodus oli vilets. Peterburist vaadatuna oli Aleksander kandnud suuremaid kaotusi, kui seda tegelikult nähti sõjaväljal. Eriti tekitas Peterburis muret Napoleoni jõudmine Varssavisse, mida veel 1806. aastal ei olnud keegi oodanud. Varssavi hertsogkonna asutamine suurendas poolakate lootusi taastada oma riik. Venemaal elas mitu miljonit poolakat ja Peterburiski teenis palju rohkearvulise Poola aadelkonna, šlahta liikmeid. Ka Aleksandri noorpõlvesõber, õukonda kuulunud Adam Czartoryski (kes muuseas oli aastail 1804–1806 Venemaa välisminister) üritas mõjutada Aleksandrit, et see moodustaks tervikliku Poola. Peterburist vaadates olid poolakate lootused siiski ohtlikud – halvimal juhul oleks nende soovide teostumine murdnud Venemaa kaitse ja toonud Poola piiri Peterburile mitusada kilomeetrit lähemale. Peterburis kardeti, et Varssavi hertsogkonnast võiks saada nn Wisła konföderatsiooni tuumik.²¹

Kaardipaki jokkerid. Poola ja Türgi sultan

Lootused Poola taassünni suhtes olid asjatud, kuid õhkkond Peterburis püsis närviline. Kevad hakkas saabuma ja vaenujõudude uus kokkupõrge lähenes. Samal ajal olid Vene relvad olnud 1806. aastal alanud sõjas Türgiga siiski edukad. Türgi sultan Selim III, keda oli mõjutanud Venemaa ja liitlaste lüüasaamine Austerlitzi lahingus, nõustus Napoleoni ettepanekuga rünnata oma vasalle, kuid *de facto* Venemaa kontrolli all olevaid Valahhia ja Moldova vürstiriiki, ning ühtlasi sulgeda Dardanellid Vene laevastikule. Aleksander saatis Türgi vastu 40 000-mehelise armee. Olukorda Balkanil raskendas prantslaste tugipunkt Dalmaatsia rannikul Aadria mere ääres, kust lähtudes oli prantslastel võimalik toetada Türgi sõjakäiku vürstiriikide vastu.²²

²¹ Christopher A. Blackburn, *Napoleon and the Szlachta* (Boulder: East European Monographs, 1998), 32.

²² Vene-Türgi sõda 1806–1812 on ajalookirjanduses sõdade sõja kohta üsna vähetuntud peatükk. Siiski võiks vähemalt küsida, kas 40 000 mehe puudumine Saksamaa lahinguväljadelt ei võinud olla Aleksandrile suureks ohuks.

Tegelikult ei saanud Napoleon ei 1806. aasta sügisel ega ka hiljem oma tegevust laiendada. Sultani mõõt sai täis just 1807. aasta kevadel – võib-olla sellepärast, et Napoleon esitas Finckensteini kindluses Lääne-Preisimaal (kus aprillist juunini 1807 asus tema peakorter) sultani saadikule peaaegu võimatuid nõudmisi, näiteks korraldada sõjaretk Indiasse, kuid ei rääkinud midagi Valahhiast ega Moldovast. Samal ajal saavutas Aleksander vürstkontades ja ka Kaukaasias sõjalist edu. Sultan aga jätkas siiski sõda ning Aleksandri edu Kaukaasias ja Balkanil aitas säilitada tasakaalu Peterburis. Rahu sõlmiti Bukarestis alles 12. mail 1812, just õigel ajal, enne Napoleoni sissetungi Venemaale. Siiski pidasid mõnedki Venemaa tulemusi liiga tagasihoidlikuks.

Puhkus pärast Preussisch-Eylau lahingut lõppes peagi. Mõlemad sõjaväed olid saanud täiendust ja kevad oli kätte jõudnud. 14. juunil 1807 kohtusid Aleksandri ja Napoleoni armeed Ida-Preisimaal verises Friedlandi lahingus, kus Aleksander sai kindlalt lüüa, kuid ka Napoleon ei olnud tegelikult võimeline vastast jälitama. Napoleon oli oma jõu ammendumise piiril ning liikus alates initsiatiivi kaotamisest 1806. aasta septembris sinna, kuhu sõjaõnn teda kandis. Mõlemad keisrid olid valmis rahu sõlmima. Nemunase jõe parvel Tilsiti linna lähedal kohtusid kaks kurba kuju – kaks teineteiselt tuge otsima sunnitud keisrit.

Kahele keisrile seatakse aga alati üles uhked kulissid. Napoleoni propagandamasin kõmistas, et keiser on oma võimu tipul kui Euroopa valitseja.²³ Välisminister Talleyrand esitas samal ajal tagasiastumispalve, mis avalikustati aga veidi hiljem. Talleyrand oli õhutanud oma isandat rahu tegema.²⁴ See oli hea mõte, ent jättis tähelepanuta selle, et Napoleonil ei olnud tegelikult võimalik rahu teha. Sõda oli laienenud totaalseks sõjaks, mille ainsaks lahenduseks oli üks osapool hävitada. Seega oli Tilsit tegelikult vaherahu, ehkki sellele anti rahulepingu vorm.

Tilsiti kokkulepe oli Aleksandrile väga ohtlik. Ta oli tõusnud troonile just selleks, et katkestada Venemaa üleminek Napoleoni poolele, mida oli

²³ Louis Pierre Édouard Bignon, *Histoire de France, depuis le 18 Brumaire jusqu'à la paix de Tilsitt* (Bruxelles: H. Tarlier, Libraire-Éditeur, 1830) on hea näide ja toob faktidena esile kõik propagandaväited.

²⁴ Émile Dard, *Napoléon et Talleyrand* (Paris: Plon, 1947), 155, 170; Georges Lacour-Gayet, *Talleyrand 1754–1838* (Paris: Payot, 1930), 215, 218.

Wilhelm Henschel Moritz Henscheli järgi, „Leppimine Neemenil”.

Tartu Ülikooli Raamatukogu

Wilhelm Henschel after Moritz Henschel, “Reconciliation sur le Niemen”.

Library of the University of Tartu

alustanud tema isa, ent tegi nüüd ootamatu käiguga ise sedasama. Küllap sai nii mõnigi aru, et selleks oli põhjust. Suure Venemaa sisemaale taganeda ei olnud pärast Friedlandi lahingut võimalik. Napoleon ei oleks küll arvatavasti venelasi jälitanud, ent Aleksander ei saanud endale lubada naerualuseks jäämist. Kogu mõistmisest hoolimata tähendas Napoleoni kontinentaalblokaadiga liitumine otsest lööki Vene aadli rahakoti pihta. Aleksandrile oli seega esmatähtis pääseda Tilsiti kokkuleppega võetud kohustustest ilma püsiva kahjuta. Nüüd oli vaja tema poliitikuvõimeid.

Aleksandri-vastane nurin algas siiski kohe²⁵ ning suurim oht oli see, et ühe rahulolematute seltskonna keskpunktiks oli tema enda õde. Sellest

²⁵ Albert Manfred, *Napoleon Bonaparte* (Berlin: VEB Deutscher Verlag des Wissenschaften, 1978), 460.

oleks võinud kujuneda alternatiivne võimukese täpselt samuti, nagu oli juhtunud tema isaga. Pealegi vaevas Aleksandrit raskesti kuritegu, mille ta oli oma isa vastu toime pannud. Nagu öeldud, oli probleem sügaval, sest see oli alanud juba lapsepõlves. Kes teab, võib-olla oli Aleksander just nimelt niisugune inimene, nagu oleks võinud olla Paul I, kui ta oleks saanud kasvada heas, ehk isegi armastavas keskkonnas. Kuid kohutav lapsepõlv ja noorus hälvitasid Pauli ning temast sai narr, haiglase huumori vihatud meister, kes võis küüditada Siberisse terve sõjaväeüksuse ainuüksi sellepärast, et talle midagi ei meeldinud või tal oli lihtsalt paha tuju pärast halvasti magatud ööd.

Noorukist saab keiser

Aleksandri olukord oli keeruline. Äsja keisriks kroonituna oli ta oma noorusvaimustuses flirtinud valgustusideedega, mille olid talle pähe pannud nii vanaema Katariina ise kui ka viimase leitud šveitslasest koduõpetaja La Harpe. Katariina jaoks olid valgustusideed lihtsalt mänguasjad ja tegelikkuses viis ta aadli pantvangina ellu täiesti tagurlikku poliitikat, suurendades aadli õigusi ja laiendades nende privileege kogu ohvitserkonnale. Teiselt poolt tõi Katariina poliitika kaasa valdava osa Venemaa rahvastiku, st pärisorjade seisundi jätkuva halvenemise. Katariina oli noore lesena aadli toel võimu haaranud ja pidi selle eest maksma.²⁶

Erinevad ja vastuolulised ühiskonnateooriad olid Aleksandri pea üsna pööritava ajanud, kuid ta oli andekas ja, nagu eespool öeldud, Vene õukond kujutas endast tippülikooli tasemel asutust. Selleks ajaks, kui Aleksander oli Kesk-Euroopas Napoleoni käest lüüa saanud, oli õpetus ka kohale jõudnud. Pärast Tilsiti oli Aleksander valmis keisrina valitsema, kuid teda vaevas endiselt südametunnistus isa tapmise pärast. Nüüd tuli siiski päästa Venemaa. Siinkohal ilmutas Aleksander silmatorkavalt teravat poliitilist vaistu. Tilsiti kokkuleppe vastaselt hakkas ta Venemaal

---

²⁶ Paul Milioukov, Charles Seignobos, Louis Eisenmann, *L'Histoire de Russie*, Vol. 2, *Les Successeurs de Pierre le Grand de l'autocratie appuyée sur la noblesse à l'autocratie bureaucratique* (Paris: Librairie Ernest Leroux, 1932), 629–651.

tühistama Napoleoni kontinentaablokaadi karme piiranguid. Sellega esindas ta kogu Venemaa huve, peale selle kahandas vähehaaval aadli kanda jäetud koormat ja takistas sel viisil ühtlasi endavastaste meeleolude teravnemist.

Tilsiti kokkulepete rikkumine loomulikult halvendas suhteid Napoleoniga ja tempo ei võinud olla liiga kiire. Aleksander balansseeris osavalt oma aadli ja Napoleoni vahel. Selle tee lõpus ootas sõda Napoleoni vastu, mis pidi kunagi niikuinii puhkema, kuid see ei tohtinud alata liiga kiiresti. Kohtumisel Napoleoniga Erfurdis 1808. aasta oktoobris, uhkete ballide ja teatrietenduste keskel, sai Aleksander kinnituse, et oli mänginud oma osa hästi. Napoleon oli täiesti valmis katkestama Tilsiti vaherahu, ent ülestõus Hispaanias sidus esialgu ta käed. Aleksandril oli Erfurdis seevastu teinegi trump.

Sõda Rootsi vastu

Pärast pikki kõhklusid oli Aleksander rünnanud Rootsit. Tema arusaamise järgi oli Tilsitis kokku lepitud Rootsi kas või relva jõul kontinentaablokaadiga liituma sundimise kõrval eelkõige Rootsi jagamises nii, et Aleksander oleks rünnanud Rootsit põhjast üle Kymijoki ja Napoleon tunginud lõunast üle Taani Skånesse ning keisrid oleksid kohtunud Stockholmis. Marssal Bernadotte oli Taanis valmis ja taanlased olid innukalt prantslaste poolel, et Skåne tagasi saada.²⁷

Nüüd ei tulnud sellest aga midagi välja. Napoleon ei andnud Bernadotte'ile rünnakukäsku. Ei olnud sugugi juhuslik, et Aleksander ründas Rootsit 1808. aasta veebruarikuus, ehkki sel ajal olid armeed enamasti talikorteris. Talv ei olnud kuigi külm ja Sund ei jäätunud, ent väin oli veebruari keskpaigast kuni aprilli esimese pooleni triivjäänud täis²⁸ ning Briti laevastik sinna ei pääsenud. Võib-olla tegi britte ettevaatlikuks

²⁷ Fritz Corsing, *Jean Baptiste Bernadotte* (Berlin: Albert Nauck & Co, 1946), 138–139; Carola Oman, *Sir John Moore* (London: Hodder and Stoughton, 1953), 459; Dard, *Napoléon*, xvi–xvii; Ryan, „The Defence of British Trade,” 443–466.

²⁸ C. I. H. Speersneider, *Om isforholdene i danske farvande i ældre og nyere tid: Aarene 690–1860 + 1861–1906* (København: G.E.C.Gad, 1915), 50.

ka kapten George Palmeri laevastikuüksuse kinnijäämine Göteborgi reidil. Admiral James Saumarezi laevastiku saabudes käskis kapten Parker oma laevad kirvestega jääst välja raiuda, mis näib osutavat karmidele jääoludele. Samas aga oleks õnnestunud forsseerida Sundi väina taanlaste kogutud tuhandete väikelaevade ja paatidega.²⁹

Aleksander eeldas Rootsi vastu sõtta astudes, et leping Napoleoniga on jõus, kuid ei ole selge, kas võib rääkida lepingust või ainult ühistest kavatsustest. Näib siiski, et keisrid leppisid ühises rünnakus Rootsi vastu ja selle jagamises kokku ühel oma ühistest jalutuskäikudest või ratsaretkedest Tilsitis.³⁰ Tõenäoliselt pandi kuskil ka midagi paberile, vähemalt meelespeana. Igal juhul veetsid keisrid Tilsitis palju aega kahekesi. Aleksandri strateegia paljastab tema suundumine otse Stockholmi peale üle Ahvenamaa ja Gotlandi.

Aleksandri strateegia vedas paraku alt, sest Bernadotte ei tunginud üle Sundi. Nüüd sai mängu sekkuda Briti valitsus, kes oli 1808. aasta kevadel saatnud Göteborgi reidile võimsa laevastiku eesotsas admiral James Saumareziga. Laevastik saabus 9. aprillil koos transpordilaevadele paigutatud 10 000 merejalaväelasega, keda kamandas kindral James Moore. Saumarez oli sel ajal kuningliku laevastiku tähtsuselt teine admiral ja just see mees, kes oli oma täpse tegutsemisega sundinud Napoleoni loobuma meredessantist Briti saartele. Moore oli Briti armee parim kindral, kes oli uuesti üles ehitanud vahepeal hävinud Briti maaväe. Nende meeste kohalolek toonitab operatsiooni olulisust Suurbritannia jaoks.

Suurbritannia tahtis võtta nüüd Läänemere oma otsese kontrolli alla. Moore'i üksuste rakendamise plaan ei olnud päris selge. Rootsi kuningas Gustav IV Adolf kavatses Briti transpordilaevu kasutada selleks, et vedada Rootsi Lõunaarmee Saumarezi sõjalaevade kaitse all Soome rannikule Loviisasse, mis oleks katkestanud Vene vägede ühenduse Peterburiga. See plaan oli Moore'i arvates liiga kaugeleulatuv, sest tema pidas oma ülesandeks kaitsta ühelt poolt Stockholmi venelaste eest, teiselt poolt aga ka Napoleoni toetava Rootsi ohvitserkonna võimaliku riigipöördekatse eest.

²⁹ Clemens Amelunxen, *Jean-Baptiste Bernadotte* (Köln: Verlag Carl Heimann, 1991), 56.

³⁰ Édouard Driault, *Tilsit. Revue des Études Napoléoniennes. Tom Quatrième* (Paris: Librairie Felix Alcan, 1913), 182.

Kuninga ja Moore'i vastuolud teravnesid, samal ajal pingestus ülestõusu tõttu olukord hoopis Hispaanias ning sealt oli loota suuremaid sõjalisi loorbereid. Moore purjetas koos oma merejalaväega Hispaaniasse, kus ta peatselt langes. Tema asemele astunud asetäitjale, tulevasele Wellingtoni hertsogile Arthur Wellesleye langes kogu Hispaania kampaania au ja kuulsus.³¹

Läänemere strateegia

Nüüd purjetas Saumarez ettevaatlikult Läänemerele. Hanko lähistel kohtas tema laevastiku avangard läände purjetavat Vene laevastikku, mis kaotas puhkenud lahingus ühe liinilaeva ning põgenes kodusadamatesse, Paldiskisse ja Kroonlinna.³² Nüüdsest alates kuni 1812. aasta detsembrini kontrollis Läänemerd Saumarez.

Kirjanduses ei ole käsitletud peaaegu üldse küsimust, miks Napoleon ei rünnanud Rootsi 1808. aasta kevadtalvel. Marssal Bernadotte oli selleks valmis ja taanlased isegi innustunud. Väina ületamiseks vajalikud vahendid olid olemas. Küsimus oligi vaid selles, et Napoleon keeldus andmast rünnakukäsku.³³ Osa uurijaid väidab, et tegu oli üksnes pette-manöövriga, mis pidi siduma Rootsi vägesid Lõuna-Skånes ja toetas sellega Aleksandri pealetungi idast. Siiski ei olnud Aleksandril esialgu edasitungiga probleeme ja ka Rootsi Lõunaarmee ei saanud minna Soome. Just seda puudutas tüli kuningas Gustav IV Adolfi ja kindral Moore'i vahel. Moore keeldus andmast Rootsi Lõunaarmee asemele oma üksusi.³⁴ Pette-manöövrit ei olnud vaja.

Suur osa uurijaid on seisukohal, et Bernadotte tahtis ka tegelikult Sundi ületada ning Aleksander ja Napoleon olid selles kokkugi leppinud, ehkki

---

³¹ A. N. Ryan, „Preface,” – *The Saumarez papers. Selections from the Baltic correspondence of Vice-Admiral Sir James Saumarez 1808–1812*, Ed. A. N. Ryan (London: Navy records society, 1968), xvii.

³² *Ibid.*

³³ Vt Corsing, *Jean Baptiste Bernadotte*, 138–139. Corsing on kindlasti õigel teel, oletades, et Napoleon ei soovinud Aleksandri tugevnemist Rootsi vallutamise toel.

³⁴ A. N. Ryan, „Preface,” xvii.

keegi ei ole leidnud seda kinnitavaid dokumente. Siinkirjutaja meelest toetavad nii situatsiooniloogika kui ka olemasolevad allikad viimast seisukohta piisavalt. Niisiis tuleb küsida, miks Napoleon ei tahtnud Rootsi tungida, kuigi see otsus tõi talle kaasa strateegilise kaaluga tagasilöögi.³⁵ Sellega saavutas ju Inglismaa kontrolli Läänemere üle ja võttis Napoleonilt võimaluse mereveoks tema poolt okupeeritud Põhja-Saksamaale ja Poolesse ning ka hiljem Venemaa sõjaretke varustamiseks meritsi.

Teisalt sai Inglismaa nüüd katkematult materjale oma laevastiku jaoks: puitu, mastipuid, tõrva jm. Ilma Läänemerelt lähtuva kaubavoota oleks Briti laevastik sattunud kiiresti raskustesse nii remondi kui ka uute laevade ehitamise aeglustumise tõttu. Lisaks sai Suurbritannia vabalt müüa oma tööstustoodangut Läänemere maadesse. Viimane probleem tekitas Põhja-Saksamaal kodusõjajärgse olukorra, kui võimud üritasid takistada oma elanikke kasutamast inglaste pakutavat võimalust kaubavahetuseks. Kaubalaod pandi põlema ja teolt tabatud Briti kaupade omanikud poodi üles. Need asjaolud ohutasid Napoleoni-vastaseid meeleolusid ka Saksamaal.³⁶

Kas Napoleon oleks pidanud tungima lõuna poolt Stockholmi ja kohtuma seal Aleksandriga? Esialgu ei ole sellele küsimusele üldsegi mitte lihtne vastata. Randevuu Stockholmis oleks sidunud Aleksandrit ja Napoleoni. Admiral Saumarezi laevastiku tungimist Läänemerele ei oleks nad suutnud takistada, kuid Tornio kaudu pääses Peterburist kas või Varssavisse. Nii oleks Rootsi olnud nende poolel ja Suurbritannia tegevus Läänemerel oleks muutunud mõnevõrra keerulisemaks. Kas Tilsiti rahu Aleksandri ja Napoleoni vahel oleks jäänud kestma? Aleksander

---

³⁵ Ryan kirjutab aga oma suurepärase eessõnas teosele „The Saumarez Papers”, et kapten George Parkeri laevastikuüksus tegutses Sjællandil lähistel, et häirida Sundi ületamist (xvii). Teisal öeldakse, et Parker oli Göteborgi reidil jäävangis alates 19. märtsist 1808 (vt Olavi Vitikka, „Britit Itämerellä 1500–1700-luvuilla,” – *Tiede ja Ase* no. 54 (Helsinki: Suomen sotatieteellinen seura, 1996): 180–183). Igal juhul ei proovinud ei Parker ega ükski teine Briti mereväeohvitser ühegi allika järgi enne 21. märtsi 1808 Sundi purjetada. Sel päeval hävitas Parker viimase Taani liinilaeva, mis arvatavasti julgestas Sundi ületamist. Kuid enne seda oli Sundi ületamine olnud võimalik. Seetõttu toetun Speerschneideri käsitlusele jääoludest ja võimalusest ületada Sund väikeste laevadega ning ilma Briti laevastiku ähvarduseta alates veebruari keskpaigast kuni märtsi teise pooleni. Seega tuleb leida seletus poliitilistest arengukäikudest.

³⁶ David Blackbourn, *The Long Nineteenth Century* (London: Fontana Press, 1997), 67.

oleks saanud seda esitada suure võiduna ja tugevdada nii oma positsiooni Peterburis, ent sõda Inglismaaga oleks võinud muutuda karmiks. Ehk oleks Aleksandri elu olnud ohus selgi juhul? Me ei tea seda. Igatahes on kindel, et sel juhul, kuidas ka asjad ei oleks läinud, oleks ülejäänud Soome kahtlemata ilma pikemata Venemaaga liidetud, nagu omal ajal liideti Vana-Soome (Viiburi lään) – tavalise Venemaa provintsina.

Nüüd upume juba oletuste rägastikku. Küsimus on seotud ka Napoleoni tõsiste probleemidega, nimelt tema suhetega Poola, Saksamaa ja Venemaaga. Siinkohal ei saa minna kaugemale, kui ei leidu uut allikmaterjali. Siiski võib nentida, et Rootsi küsimust on Euroopa sõja suure strateegia taustal veel üsna vähe uuritud.

Tegelikult läks aga teisiti. Aleksander pidi Ahvenamaalt taanduma ja Gotlandil olnud Vene üksused alistusid inglastele. Britid viisid nad koju, mis on märkimisväärne ja osutab sellele, kuidas asjad peaksidki käima. Rootsi Soome-armeest ei olnud erilist vastast Aleksandri armeele, kuid tegelikult läks Aleksandri sõda Rootsi vastu halvasti. 1809. aasta augustis võitsid Aleksandri väed rootslasi Umeå lähedal ja maatee Stockholmi oli avatud. Ehkki Saumarez oli teadlik inglaste ja venelaste ühisest tulevikust, mille poole Aleksander kogu aeg liikus, võtsid inglased sõda Venemaaga, seni kuni see kestis, tõsiasjana. Venelased ei saanud vedada mehi ja varustust meritsi, vaid pidid seda tegema suure ringiga Tornio kaudu. Saumarezi laevastik oli Umeå all ja Stockholmi suunas oli võimatu edasi liikuda.³⁷ Venemaa ja Rootsi tegid 17. septembril 1809 Haminas rahu, millega kogu Soome läks Venemaa valdusse.

Mida sai Aleksander rahulepinguga?

Mida oli Aleksander saanud? Või oli ta jälle lüüa saanud? Soomes, nagu igal pool mujalgi, moodustas aadel üksnes 1% rahvastikust. Vaimulikkond oli luterlik. Aadel ja vaimulikud said poliitikat mõjutada seetõttu, et nad moodustasid riigipäeval kaks seisust. Kolmanda seisuse moodustanud

---

³⁷ Bergman, *Minnen ur Sveriges nyare Historia*, 283; Oman, *Sir John Moore*, 461–468; *The Saumarez papers*, 12.

kodanikud olid enamasti linnade kaupmehed ja käsitöölised. Rootsi riigipäeva neljanda seisuse moodustasid talupojad, mis ei olnud mujal Euroopas kombeks, sest talupojad olid lihtsalt võimu rakendamise objektiks, mitte üheks subjektiks. Ka Rootsis ei laiendanud talupojaseisus rahva võimu rohkem kui vaid kübeme võrra. Peab täpsustama, et *talupoeg*, kes esindas Rootsi riigipäeval oma seisust, ei olnud sugugi mitte iga mees, kes põllupidamisega elatist hankis. Sõnaga „talupoeg” tähistati rangete tingimustega määratud katastrisse kantud maa omanikku, eluviisilt talupidajat. Need talupojad olid põllumajandusliku maaühiskonna ainsad vabatalupojad, peaaegu vürstid. Koos perekonnaliikmetega moodustasid nad 1808. aastal rahvastikust umbes 4%.

Soome rahvastiku poliitiliselt aktiivse osa jaoks oli ühendus Rootsiiga muutunud järjest ebasoodsamaks juba alates 1721. aastal sõlmitud Uusikaupunki rahust. Sõjajärgse taastamise ressursid suunati enamasti Rootsi, mis oli Soome suhtes ebaproportsionaalne.³⁸ Igas mõttes oli kuningriigi raskuspunkt kaldunud läände. Enne Põhjasõda olid Stockholm ja Turu mereühenduse vahendusel kuningriigi südameks, kuid pärast Põhjasõda viisid Göteborgi kasv, koloniaalpoliitika ja taastamisressursside paigutamine riigi tuumiku Soomest kaugemale.

Maa oli väga hõredalt asustatud, ka vene ohvitserid ei tundud end Soomes hästi. Oma kirjades kodumaale kurtsid nad, et Soomes ei ole isegi veini. Maainimesed vaatasid Vene sõjaväge mornilt.³⁹ Oli relvastatud vastupanugi, kuid siiski ei puhkenud rahvaülestõusu, nagu Rootsi kuningas oma avaldustes soovis. Seevastu ülemkiht kohtles venelasi hästi: Turu linnavärvas olid venelasi vastu võtma tulnud linna, Turu akadeemia ja Turu õuekohtu esindajad. Nad pelgasid, et Rootsi kuninga sõjavägi jätab linna pööbli meelevalda, see aga oli muutunud rahutuks, ähvardavaks ja

---

³⁸ Vt Voitto Ahonen, *Jälleenrakennuksen politiikka ja talous. Kaupunkien toipuminen isostavihasta noin vuoteen 1740*, Historiallisia tutkimuksia 146 (Helsinki: SHS, 1988). See raamat annab suurepärase pildi 1721. aastal sõlmitud Uusikaupunki rahu järgsest ülesehituspoliitikast Rootsis, kus soomlastele jäeti alati halvem osa. See tekitas suurt rahulolematust valitseva olukorraga.

³⁹ Vt Valentin Kiparsky, *Suomi Venäjän kirjallisuudessa* (Helsinki: Suomen Kirja, 1945). See raamat esitab pildi Soomest Vene ohvitseride silme läbi aastatel 1808–1809 kodumaale saadetud kirjade põhjal. Soome on nendes kurb ja igav, kauge ja provintslilik.

jultunuks, nagu neile paistis. Taustal oli tunda Prantsuse revolutsiooni mõjusid, selle sündmused ja ideed olid Turus hästi tuntud. Keisri sõjavägi tõi Turusse distsipliini ja korra. Seisuste liikmed vandusid Aleksandrile kõhklemata truudust.

Aleksander seisis jälle silmitsi ebasoodsamaks muutunud olukorraga. Ohvitserid levitasid halba sõnumit: Soome oli üksnes tühine ja tarbetu maanurk. Rootsi oli jäänud vallutamata. Napoleoniga pidi varem või hiljem sõda puhkema, see oli päev-päevalt kindlam. Kindlus saabus Erfurdi kohtumisel, rohkem kui aasta pärast Tilsiti rahu sõlmimist. Aleksandril ei olnud pärast Hamina rahu enam hetkegi aega jätkata sõda Suurbritanniaga ja riskida võimaliku kokkupõrkega Botnia lahel. Selgeks märgiks sellest on Soome ja Rootsi piiri tõmbamine Tornio jõele, 350 km Umeåst Venemaa pool. Rahu sõlmimisele polnud alternatiivi, sest Aleksander pidi saama häirimatult Suurbritanniaga suhteid arendada. See oli välispoliitiliselt vältimatu Napoleoni ähvardava rünnaku taustal ning majanduslikult möödapääsmatu Venemaa ettevalmistamiseks tuleviku jaoks ja aadli rahustamiseks nende sissetulekute kasvu abil. Aleksander balansseeris paraku kogu aeg noateral.

Soomega seoses ei olnud Aleksandril esialgu mingeid erilisi kavatsusi. Rootsi vastu sõda alustades oli ta teatanud, et jätab Soome endale, ja asi oli sellega klaar.⁴⁰ Selles olukorras oleks Vana-Soomega liidetud ka seni Rootsile kuulunud Soome, kuid sõja tõttu plaan muutus. Soomlased pakkusid teistsugust lahendust, milleks oli tööpoolest võimalus. Aleksander hoomas, et ta võiks võita soomlased – vähemasti poliitiliselt aktiivse osa Soome elanikest – enda poole ja saavutada suure kasu: rahuliku ja lojaalse Soome, isemajandava Soome ja midagigi nurjunud Rootsi-vallutuse asemel. Ning lõpuks, Peterburis esitlemiseks, võiks ta saada ühtlasi terve vallutatud riigi.

Aleksandri katse leida tasakaal teda hävitada püüdnud ja teda teatanud jõudude ristlainetuses läks korda. 1812. aastal, kui ta liitis Vana-Soome Viiburi läänina Soome suurvürstkonnaga, olid asjad sõjalise

---

⁴⁰ Bruno Lesch, *Jan Anders Jägerhorn. Patriot och världsborgare, separatist och emigrant*, Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland, CCLXXXVIII (Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland, 1941), 417.

konflikti suunas Napoleoniga juba õige kaugele arenenud. Soome suund oli kindlustatud, seda enam, et Jean-Baptiste Bernadotte⁴¹ Rootsi troonipärijana kinnitas 1812. aasta augustis Turus Rootsi erapooletust.⁴²

Soome ümberkorraldamine omavalitsuslikuks suurvürstiriigiks oli õnnestunud lahendus. See rahaldas õukonda ja Vene avalikkust isegi ootamatult hästi, täites suurepäraselt oma eesmärgi. Aleksandri positsioon ei olnud enam otseses ohus. Oli teisigi tegureid, mis aitasid kaasa Aleksandri olukorra paranemisele, nende seas tähtsaimana kindlasti Napoleoni rünnaku oht. Soome suurvürstiriigi roll keisri väärtusliku vallutusena oli aga olnud tähtis argument Aleksandri positsiooni kindlustamisel juba 1809. aastal.

Soome uue staatuse vormi otsinguid on Soome ajalookirjutuses kajastatud 150 aastat. Kõik kivid on juba teistpidi pööratud, kuid selgitusi otsides on alati tehtud ka poliitikat. Suurel määral on juhtinud just poliitilised taotlused tõlgendusi soovitud suundadesse. Puhtale ajaloouurimisele on nendes küsimustes üsna harva sõna antud. Mõne kirjutaja arvates oli Aleksander üllas keiser, kes soovis Soomele ainult head, teiste järgi elasta liberaalsel ajastul ja otsustas alustada oma impeeriumi reformimist Soomest, millel oli juba Rootsi ajast pärit põhikord eeskujuks ülejäänud keisririigile. Üldiselt aga kujutatakse sündmusi nii, nagu oluiks Soome ja Venemaa maailmas kahekesi. Suhteliselt harva seotakse Aleksandri ja Soome teema Euroopa suure sõja ning võimuvõitlusega Venemaal.

---

⁴¹ Marssal Jean-Baptiste Bernadotte'i erimeelsused Napoleoniga kasvasid aegamisi lõplikuks konfliktiks Tilsiti kokkuleppe sõlmimise järel. 24. septembril 1809 vabastas Napoleon Bernadotte'i kõigist kohustustest. Napoleoni Põhja-Saksamaa sõjaretke ajal aastatel 1806–1807 ja hansalinnade kubernerina aastatel 1807–1809 oli Bernadotte tutvunud Rootsi aadlikest ohvitseridega, kes teenisid Rootsi Pommeris. Tänu neile tuli tema kui troonipärija kandidatuur päevakorda pärast Gustav IV Adolfi tagandamist, sest troonile tõusnud Karl XIII-l puudus pärija. Nii juhtuski, et 21. oktoobril 1810 valis Rootsi riigipäev Bernadotte'i kroonprintsiks. Et Bernadotte oli vabastatud oma senistest kohustustest ja et ta oli Napoleoni suhtes ka küllalt kriitiline, saigi temast Rootsile parim võimalik kuningas, kes juhtis kuningriigi võitjate poole – 1812. aastal osales Rootsi kuuendas koalitsioonis Napoleoni vastu. (Autori märkus.)

⁴² A. N. Ryan, „Preface,” xxii.

Soome suurvürstiriik kui ilus võit kodupubliku jaoks

Aleksandri lähtekohaks oli Soome annekteerimine. Alles asjaolu, et Napoleon ei tulnud Taanist vastu, ja teiseks see, et 1808. aasta suvel võttis Briti laevastik Läänemere oma kontrolli alla, sundis Aleksandrit kaaluma ka teisi variante. Halvim võimalus oleks olnud tunnistada kaotust sõjas Rootsi vastu, ehkki põhjust selleks oli küll ja küll. Soomlased pakkusid oma innuka kollaboratsiooniga Aleksandrile valikuvõimaluse, mis säästis ta vajadusest tunnistada kaotust ja pööras sõjaretke Rootsi vastu hoopis võiduks. Aleksander võttis omaks soomlaste pakutud seisukoha põhikorraga maast, sest nii sai ta kergesti moodustada oma kulul toimetuleva terviku, mis valitseks end ise, ei läheks impeeriumile midagi maksma ega koormaks seda kuidagi. Halli ja kurvameelse karukolka päris riigiks võlumisel oli juures tugev teatrietenduse lavastamise mekk. Potjomkini külade püstitamine oligi ju Venemaal keiserlik tegevusvaldkond. Soomlased töid kulisside sekka elu ning suurvürstiriigist sai päris riik ja ühtlasi keisri vääriline vallutus.

Soome suurvürstiriik andis märku Aleksandri poliitilisest andekusest. Nii moodustati riik, millel olid piirid koos tollipiiriga, ja tollimaks oli suurvürstiriigi tähtsaim tuluallikas. Jagades valitsusnõukogu – mis varsti reorganiseeriti väärrikamana tunduvaks Senatiks – ja teiste ametkondade vajaminevad ametid Soome seisuste liikmetele, võis Aleksander öelda, et on vallutanud soomlaste südamed. See oli lihtne, sest varem Stockholmi läinud Soome varad ja maksud sai nüüd suunata täiel määral Soome vajaduste rahuldamiseks. Soome seisuste liikmed olid ülimalt rahulolevad, sest neist said kõrgepalgalised ametnikud, samas kui ühenduse taastamisel Rootsiga oleks neid võidud riigireeturina üles puua, nagu oli vaid kümnekonna aasta eest juhtunud Anjala mässu osalistega.

On tõsi, et Soome suurvürstiriik võeti Venemaal hästi vastu. Soome ei olnud enam nukker ja mahajäänud kõnnumaa, mida ohvitseride kirjades kurvameelselt kirjeldati, vaid tõeline riik, mille Aleksander oli vallutanud. See andis hooga lähte Soome arenemisele provintsist riigiks. Aleksander liitis suuremeelselt Soomega Hamina rahuga Rootsilt saadud Tornio ja Muonio jõest ida poole jääva Norrbotteni lääni osa, sest seni käsitati

Soomet ulatuvad põhja suunas ainult Rovaniemi jooneni. Seal edasi põhjas oli juba Norrbotten ja päris-Rootsi. 1812. aasta alguses ühendas Aleksander suurvürstiriigiga Viiburi läänina ka Vana-Soome. Tegelikult, ehk isegi Aleksandri kavatsusena, parandas see otsus märgatavalt suurvürstiriigi majanduslikku olukorda. Näiteks saetööstus oli Vana-Soomes tunduvalt arenenum kui varem Rootsile kuulunud Soome osas. Paranes ka ühendus Peterburiga. Pealinn nõudis lõpmatul hulgal toiduaineid ja ehitusmaterjale ning pakkus ühtlasi töökohti. Vana-Soomes oli umbes 150 000 elanikku, mis suurendas suurvürstiriigi elanike arvu 30 protsenti.

Poliitilises plaanis ei muutunud midagi. Keiser oli igal juhul Soome suurvürst ja tema esindajana tegutses Senati eesistujana kindralkuberner. Maa ja selle elanike privileegid olid juba kinnitatud ning see tähendas seniste seaduste, seisuste õiguste ja religiooni püsijäämist. Aleksander ei loonud Soomele autonoomiat, Soome oli Venemaa kõige otsesema valitsuse all, kuid Soome suurvürstiriik ei olnud ka pelk provints. See kuulutati välja uhkel üritusel Porvoo toomkirikus, kuhu saabus keiser Aleksander isiklikult. Üritus ise oli veidi vormitu, sest oli sõjaaeg ja ei täidetud kõiki Rootsi riigipäeva juurde kuuluvaid tseremooniaid. Oli kiire ja tseremooniatest polnud suurt lugu. Peaasi, et keiser suurvürstiriigi välja kuulutas ja seisused, ehkki puudulikult esindatud, andsid truudusvande ning kõik said omavahel kokku.

Küsimus, kas tegemist oli riigipäeva või maapäevaga, on olnud Soomes vaidlusteemaks. Et aga soomlased ise pidasid oma valitsust oma maksudega üleval ning keisri nimel valitses maad oma senaatorite vahendusel Soome ülemkiht, ajades asju hoolega keisri sõna kuulates – ehkki alati veidi ja mõnikord palju rohkemgi omakasu silmas pidades –, oli ürituse näol igal juhul tegemist Soome riigi loomisega. Riigil olid nii tulud kui ka kulud, see tähendab eelarve. Niisiis peeti Porvoos Soome esimene riigipäev, millest kasvas tasapisi autonoomia ja lõpuks iseseisvus.

Viiskümmend aastat mõistsid soomlased hästi, mis keisrile kuulus, ja manipuleerisid Aleksandri seadustega. 1860. aastatel astus avalikkusse ja ka Senati liikmeskonda uus põlvkond, kellele Soome oli isamaa ja impeerium üksnes lai tegevusväli, umbes nagu praegu on Euroopa Liit, kus on täielikud kodanikuõigused ja õigus teha karjääri teenistuses või tegutseda

ärimehe või töösturina. Vene armee ohvitseriks läks sadu soomlasi, kümned tegid karjääri Venemaa ülikoolides, paljud tegutsesid Venemaal äri-
mehena. Keisririik oli väikese ja mahajäänud Soome võimalus areneda.

Soome keelest tõlkinud Toomas Hiio

Bibliograafia

- Ahonen, Voitto. *Jälleenrakennuksen politiikka ja talous. Kaupunkien toipuminen isostavihasta noin vuoteen 1740*. Historiallisia tutkimuksia 146. Helsinki: SHS, 1988.
- Amelunxen, Clemens. *Jean-Baptiste Bernadotte*. Köln: Verlag Carl Heimann, 1991.
- Bailleu, Paul. *Preussen und Frankreich von 1795 bis 1807. Erster Teil 1795–1800*. Leipzig: Verlag von G. Hirzel, 1881.
- Bergman, Carl Wilhelm. *Minnen ur Sveriges nyare Historia*. Stockholm: Fjärde delen, 1854.
- Bignon, Louis Pierre Édouard. *Histoire de France, depuis le 18 Brumaire jusqu'à la paix de Tilsitt*. Bruxelles: H. Tarlier, Libraire-Éditeur, 1830.
- Blackbourn, David. *The Long Nineteenth Century*. London: Fontana Press, 1997.
- Blackburn, Christopher A. *Napoleon and the Szlachta*. Boulder: East European Monographs, 1998.
- Bohstedt, John. *Riots and Community Politics in England and Wales 1790–1810*. Cambridge: Harvard University Press, 1983.
- Brückner, Alexander. *Kaiser Pauls I. Ende*. Stuttgart: Verlag der I. B. Cotta'schen Buchhandlung, 1897.
- Chandler, David. *Napoleon*. London: Weidenfels and Nicholson, 1973.
- Corsing, Fritz. *Jean Baptiste Bernadotte*. Berlin: Albert Nauck & Co, 1946.
- Dard, Émile. *Napoléon et Talleyrand*. Paris: Plon, 1947.
- Driault, Édouard. *Tilsit. Revue des Études Napoléoniennes. Tom Quatrième*. Paris: Librairie Felix Alcan, 1913.
- Duffy, James P.; Ricci, Vincent L. *Czars: Russia's Rulers for Over One Thousand Years*. New York: Barnes & Noble Books, 2002.
- Harvey, Robert. *The War of Wars. The epic struggle between Britain and French, 1789–1815*. London: Constable, 2006.

- Kiparsky, Valentin. *Suomi Venäjän kirjallisuudessa*. Helsinki: Suomen Kirja, 1945.
- Lacour-Gayet, Georges. *Talleyrand 1754–1838*. Paris: Payot, 1930.
- Lange, Per-Adolf. *Anders Håkansson som politiker och ämbetsman 1789–1800*. Uppsala: Almqvist & Wiksell's Boktryckeri, 1940.
- Lesch, Bruno. *Jan Anders Jägerhorn. Patriot och världsborgare, separatist och emigrant*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland, CCLXXXVIII. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland, 1941.
- Manfred, Albert. *Napoleon Bonaparte*. Berlin: VEB Deutscher Verlag des Wissenschaften, 1978.
- Milioukov, Paul; Seignobos, Charles; Eisenmann, Louis. *L'Histoire de Russie, Vol. 2, Les Successeurs de Pierre le Grand de l'autocratie appuyée sur la noblesse à l'autocratie bureaucratique*. Paris: Librairie Ernest Leroux, 1932.
- Oman, Carola. *Sir John Moore*. London: Hodder and Stoughton, 1953.
- Ryan, A. N. „Preface.” – *The Saumarez Papers. Selections from the Baltic correspondence of Vice-Admiral Sir James Saumarez 1808–1812*, ed. A. N. Ryan. London: Navy records society, 1968.
- Ryan, A. N. „The causes of the British Attack upon Copenhagen in 1807,” *The English Historical Review* Vol. LXVIII (CCLXVI) (1953): 37–55.
- Ryan, A. N. „The Defence of British Trade with the Baltic, 1808–1813,” *The English Historical Review* LXXIV (292) (1959): 443–466.
- Schiemann, Theodor. *Die Ermordung Pauls und die Thronbesteigung Nikolaus I.* Berlin: Verlag von Georg Reimer, 1920.
- Sketches on the intrinsic Strength, Military and Naval Force of France and Russia: with Remarks on their present Connection, political Influence and future Projects*. London, 1803.
- Speerschneider, C. I. H. *Om isforholdene i danske farvande i ældre og nyere tid: Aarene 690–1860 + 1861–1906*. København: G.E.C.Gad, 1915.
- Talleyrand Périgord, Charles-Maurice de. *Mémoires du Prince de Talleyrand*, publ. par le Duc de Broglie. Paris: Calmann Lévy, 1891.
- Vitikka, Olavi. „Britit Itämerellä 1500–1700-luvuilla.” – *Tiede ja Ase. Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu* no. 54 (1996), 180–183. Helsinki: Suomen sotatieteellinen seura, 1996.
- Waliszewski, Kazimierz. *Le fils de la grande Catherine Paul Ier empereur de Russie, sa vie son règne et sa mort 1754–1801*. Paris: Librairie Plon, 1912.

Emperor Alexander I and the Establishment of the Grand Duchy of Finland

Ilkka Tapio Seppinen

Establishment of the Grand Duchy of Finland by the Russian Emperor Alexander I was a decisive moment in Finnish history and is an exciting research subject for historians. However, the events are often presented as if Finland and Russia were the only two countries in the world. This article once again explores the issue of why Alexander I chose a solution that seemed beneficial even to the contemporary Finnish people, yet, differently from preceding historiography, the creation of the Grand Duchy of Finland is discussed in the context of Napoleonic Wars and the internal power strife in Russia. For this purpose, one must view Alexander's position and the development of his views in relation to the circumstances of his accession to the throne and throughout the War of Wars. What becomes evident is that creating the Grand Duchy of Finland allowed Alexander to transform a series of defeats to Napoleon into a necessary victory in the Russo-Swedish war of 1808, which in turn secured his position on the throne of Russia.

The key to understanding Alexander's soul lies in the fact that he ascended to the throne as a result of the murder of his father, Paul I. It is likely that Alexander did not order the murder, but simply conceded it, nevertheless, the assassination of Paul and palace coup would not have succeeded without his contribution. Paul's biggest mistake was that he was too firm a proponent of his absolute power. Thus, the lesson that Alexander learned already from succeeding to the crown was that the position of an emperor is very precarious in Russia. Every day, he had to earn the right to reign all over again.

Upon succession, Alexander did not hesitate to declare his amity towards Great Britain. In 1805, Great Britain, Sweden, and Austria created the Third Coalition against Napoleon, which Russia joined. The following war was unfortunate for the Coalition; Alexander nearly fell

captive in Austerlitz. Napoleon enjoyed the glory of some of his most successful battles. Nearly the instant that the Third Coalition fell, the Fourth Coalition was created. Napoleon remained victorious and in 1807 established the Duchy of Warsaw from the Polish lands previously part of the territory of Prussia. Failing to unite the Polish areas that were in Russian and Austrian possession meant that Napoleon lost the strategic advantage in Northern Europe.

In the spring of 1807, Alexander tried to take the initiative in the war yet again. In the battle of Preussisch-Eylau on 7–8 February 1807, Napoleon nearly lost and from a strategic point of view, Alexander's position was not so poor. The sentiments at home in Saint Petersburg were, however, those of dissatisfaction. The establishment of the Duchy of Warsaw, which kindled Polish hopes of the restoration of their country, caused the most concern. Meanwhile, Alexander was successful against the Turkish sultan Selim III—this helped to retain a peaceful atmosphere in Saint Petersburg, although some considered Russian advances to be insufficient.

By spring, both the emperors had exhausted their power reserves and met in Tilsit to agree upon peace. An agreement with Napoleon was very dangerous for Alexander since it was precisely what the nobility had wanted to avoid by murdering Paul I. Complaints against Alexander were quick to follow—the more so because the Continental Blockade was devastating for the economic interests of Russian nobility. In order to appease the aristocracy and save Russia, Alexander gradually began to lift the bans of the Continental Blockade, thereby breaching the treaties of Tilsit. Humouring his nobility and Napoleon in turn inevitably had to lead to the renewal of war.

As Alexander understood it, in addition to joining the Continental Blockade, they had also agreed upon dividing Sweden between France and Russia in Tilsit. In February 1808, Alexander attacked Sweden, while Napoleon's Marshal Jean-Baptiste Bernadotte was waiting in Denmark to meet him from the opposite direction. However, Napoleon did not order the attack. This ruined Alexander's strategy while he was heading for Stockholm, and he had to face the mighty British fleet. The British

wanted to control the Baltic Sea, and protect Stockholm both from Russian advances as well as a coup d'état organised by the corps of officers who harboured French sympathies. Having driven the Russian fleet back home, Great Britain controlled the Baltic Sea up to 1812.

Little discussion has been dedicated to the subject of why Napoleon did not attack Sweden in the late winter of 1808. Although no documents have been found to confirm that Sweden was divided between Alexander and Napoleon, both situational logic and existing sources confirm that the emperors agreed upon it in Tilsit. Due to the absence of new sources, one may only speculate on why Napoleon refrained from attacking Sweden and whether it would have been beneficial for him to attack. Nevertheless, one may claim that the Swedish issue has found less exploration in the context of the great strategies of the war in Europe. However, it is evident that as a result of the potentially successful joint campaign of Alexander and Napoleon against Sweden, Finland would have been united with Russia as a common province, like Old Finland (fief of Viborg).

In reality, Alexander's war with Sweden was not a success. On 17 September 1809, Russia and Sweden concluded the Treaty of Hamina (Fredrikshamn), which prescribed that the possession of the entire of Finland transfer to Russia. By that time, Finland had become a periphery of the Kingdom of Sweden and was sparsely populated as well as underdeveloped. The politically active part of the population hoped that Alexander would improve the situation. Alexander, however, was still in a bad situation since Finland seemed unnecessary and insignificant in comparison to Sweden that was left unconquered. Additionally, the fact that the recommencement of war was not in the distant future was confirmed in a meeting with Napoleon in Erfurt in 1808—thus, he could no longer postpone developing friendly relations with Great Britain.

It was the imminent war with Napoleon that compelled Alexander to abandon the plan of simply uniting Finland with Russia. He decided to win over the politically active part of the population and gain a great benefit: a loyal and economically independent Finland. In Saint Petersburg, he could present Finland as an entire country conquered. The reorganisation of Finland into a grand duchy proved a rewarding solution. For the

court and Russian public, it was an unexpected and agreeable diversion from the failed conquest of Sweden. Alexander's position as the emperor was not in immediate danger any more. The establishment of the Grand Duchy of Finland was an indication of his political talent. He transformed the defeat in the Swedish campaign into a victory and offered home audiences a spectacle that cost him nothing but won over people's hearts in both Finland and Saint Petersburg. Although Alexander did not grant autonomy to Finland, the Grand Duchy of Finland was not a mere province. The establishment of the Grand Duchy of Finland is considered the creation of the first Diet, and hence, the state of Finland, which has its own customs border and budget. The former forlorn wasteland was given the opportunity to develop within the Russian Empire, which eventually led to an independent state of Finland.